

KÜRESEL ENERJİ JEOPOLİTİĞİNDE ABD'NİN OPEC'E SALDIRMASI

Dr. Cafer Talha Şeker

İNSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Şeker, Cafer Talha. "Küresel Enerji Jeopolitiğinde ABD'nin OPEC'e Saldırması", İNSAMER, 03.06.2019.

 Analiz

1954'te Hollanda'da gizli bir toplantıyla başlatılan ve ABD ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki küresel iş birliğinin sürdürülmesini hedefleyen Bilderberg Toplantısı, Haziran başında İsviçre'de düzenlenecek. Küresel siyasetin derin aktörlerini bir araya getirecek toplantıda, bu yıl İngiliz Merkez Bankası Başkanı'ndan CIA eski başkanına, kıdemli ve yeni nesilden pek çok küresel finansör ve siyasetçi bir araya gelerek küresel gelişmeleri ele alacak. ABD Başkanı Trump'ın başdanışmanı ve damadı Jared Kushner ile Dışişleri Bakanı M. Pompeo'nun da toplantıya iştirak edeceği iddiaları var. Küreselcilerin basına kapalı bu toplantılarında pek çok konu ele alınsa da son yıllarda bu konu başlıklarından belki de en dikkate değer olanı, ABD'nin tek kutuplu dünyanın yükünü kaldırıp kaldıramayacağı tartışmalarıdır. Ayrıca enerji piyasalarının

geleceği de bu toplantılarda ele alınan konular arasındadır.

Son dönemde ABD'nin küresel petrol piyasalarına yönelik sert müdahalelerine bakıldığında petrol üreticisi ülkelerle Washington arasındaki ihtilaflar dikkat çekmektedir. Öte yandan 1960'ta İran, Irak, Venezuela, Kuveyt ve Suudi Arabistan öncülüğünde Bağdat'taki bir toplantıyla kurulan OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı) ile diğer petrol üreticisi ülkeler de haziran ayının son haftasında Viyana'da bir araya gelerek 2019'un ikinci yarısı için petrol arzı ve fiyatlarını belirleyecekler. Dolayısıyla Avrupa'daki bu iki toplantıda, önümüzdeki bir yıla şekil verme potansiyeli olan meseleler ele alınacak. Ancak bu süreçte ABD'nin OPEC'e yönelik baskıyı artırdığı görülüyor. Burada akıllara takılan soru ise hangi ABD?

İNSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

ABD-OPEC Restleşmesi

Günümüzde OPEC ülkelerine yapılan baskılar ve fiyat belirleme politikalarında yaşanan ihtilaflar, 1975'te Viyana'daki OPEC toplantısını basan Venezuelalı Çakal Karlos'un İran ve Suudi petrol bakanlarını kaçırmamasıyla yaşanan skandalları hatırlatıyor. O günden beri dile getirilen bazı iddialara göre, bakanları kaçıran Karlos'un mafya örgütüyle Amerikan petrol şirketleri arasında derin bağlar vardı. Son yıllarda Suudi Arabistan'ın ulusal petrol ve doğal gaz şirketi ARAMCO'nun hisselerinin bir kısmını borsaya açması konusunun tartışılması, İran'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyeleriyle imzaladığı anlaşmanın ABD tarafından tanınmaması ve Venezuela'nın Batılı müttefiklerce baskı altına alınması gibi gelişmeler de âdeta örtülü ve yeni bir OPEC krizi yaşandığını düşündürüyor.

Teşkilatın kurucu üyelerinden Irak'ın 2003'te işgal edilerek kontrol altına alınmasından yıllar sonra, 2015'te İran, küresel oyuncularla yaptığı anlaşmayla 2020'de tamamen dünyaya açılmaya hazırlanırken Trump Hükümeti tarafından yeni bir ambargoya maruz bırakıldı ve aynı dönemde Venezuela da iç savaş ortamına sürüklendi. Suudi Arabistan ise ARAMCO'nun Londra veya New York'ta borsaya açılması için müzakereler yürüttüğü bir sırada, Kaşıkçı cinayetiyle türbülansa girdi. Sonradan teşkilata katılan ülkeler Katar (1961), Cezayir (1969) ve Gabon (1975) da ilginç bir şekilde 2017'den itibaren darbe veya ambargo tehditlerine maruz kaldılar. Amerikan enerji devleriyle anlaşan Katar, 2019'un başında OPEC üyeliğini sona erdirdi. ABD'de OPEC'i hedef alan bir lobcilik-ki eskiden beri var olsa da- yeniden Beyaz Saray üzerinde etkili olmaya başladı. Kısacası OPEC üyelerinin neredeyse her biri iç ve dış sıkıntılara maruz kaldılar.

OPEC üyeleri içinde bir musibete maruz kalmayan ve orta yollu bir siyaset izlemeye çalışan tek ülkenin Kuveyt Emirliği olduğunu görülmüyor. 2018'de dünya petrol arzının %3'ünü karşılayan ve en çok petrol üreten ilk 10 ülke listesinde sonuncu sırada yer alan Kuveyt'in

Petrol Bakanı Halid Ali M. el-Fadl, kısa süre önce *Reuters*'a yaptığı açıklamada, OPEC ülkelerinin mevcut küresel piyasada belirsizliklerle karşı karşıya bulduklarını söyledi. Bakana göre 2019'un ikinci yarısına girilirken OPEC'in üretimi artırıp artırmayacağını ABD'nin Çin ile başlattığı ticaret harbi, Amerikan kaya petrolü üretimi, Venezuela ve İran petrolüne ambargo meselesi ve Libya'daki istikrarsızlık gibi bazı faktörler birlikte belirleyecek. Ancak ABD'nin son yıllarda OPEC ülkelerine karşı izlediği politikanın teşkilatı dağılma noktasına getirip getirmeyeceği de merak ediliyor. Elbette bunun için küresel aktörlerin yeni bir enerji paylaşım, kotalama ve fiyatlandırma stratejisi üzerinde hemfikir olmaları gerekiyor. Ancak mevcut tabloda henüz böyle bir fikir birliği görünmezken spekülasyonların piyasayı salladığı gözleniyor.

1973 OPEC krizine kadar dünya petrol arzında en büyük üretici ülke olan ABD, OPEC krizi ile birlikte liderliği Sovyetlere kaptırdı, ancak kısa süre sonra bu pozisyona ABD'nin müttefiki Suudi Arabistan yükseldi. Küresel arzda Suudi liderliği uzun süre devam ettikten sonra ABD, 1974'te indiği tahtı 2016'dan sonra yeniden devraldı. Tespitlere göre, son yıllarda petrol üretiminde ABD'yi tekrar dünya liderliğine çıkaran ise, Amerikan topraklarında üretimi başlayan kaya petrolü oldu. Enerji ve silah sanayisinin önünü açan Cumhuriyetçiler, Trump idaresinde iktidara geçince ABD Hükümeti, petrol-gaz-kömür gibi fosil kaynakların tüketimini azaltmayı hedefleyen Paris İklim Anlaşması'ndan çekildiğini ilan etti. Ayrıca Batı ittifakında imzalanan İklim Anlaşması'ndan ve İran ile imzalanan nükleer anlaşmadan da çekildiğini açıklayan ABD, böylece AB ile ilişkilerinde gergin bir döneme girmiş oldu.

Amerikan kaya petrolü üretimi 2019'un ilk yarısından itibaren hızla artarken aynı dönemde ABD ile OPEC arasındaki restleşmeler de ayyuka çıktı. ABD Hükümeti'nin son iki yıldaki politikaları, Amerikan şirketlerinin önünü açınca ABD'nin petrol üretiminde hızlı bir artış yaşandı. 2013'ten sonra küresel piyasalardan dolar akışının frenlenmesiyle de Amerikan

doları yükselişe geçti. Aynı zamanda hem petrol ithal eden ekonomilerin tahrip olmasını önlemek hem de Rusya ve İran ile pazarlıklarda ABD'nin elini güçlendirmek için petrol arzının yükseltilmesiyle petrol fiyatları da düşüşe geçti. Nitekim 2015'te İran ile yapılan anlaşma sonrasında bu ülkeyi dış dünyaya açacak projelerden biri olarak Fransa, *Total* ile İran'da büyük yatırımlar için masaya oturdu. Ancak çok geçmeden ABD'deki bazı çevreler bu durumdan duydukları rahatsızlığı ifade etmeye başladılar. 2019'da, OPEC toplantısından önce, İran ve Venezuela pazarlarının devre dışı bırakılmış olması da bu konuda yeni belirsizlikleri doğurmuş oldu.

Trump, Beyaz Saray'a geçtikten sonra petrol fiyatlarının düşürülmesi için OPEC'e baskı yapmaya başladı. Bu süreçte Amerikan petrol lobileri de -özellikle kaya petrolüne yatırım yapan çıkar grupları- OPEC'in baskı altına alınması için Washington üzerindeki ağırlıklarını kullandılar ve bunun sonucu olarak NOPEC (OPEC'i mahkemeye verebilme hakkı) kanun taslağının hazırlanmasını sağladılar. Trump Hükümeti, OPEC'i antitröst hukuku ihlal etmekle suçlayarak tehdit etmeye başladı. Daha önceki başkanlar döneminde de gündeme getirilen ancak yürürlüğe girmesine imkân verilmeyen NOPEC kanun teklifi Trump döneminde yasalaşırsa OPEC'in hukuki dokunulmazlığı bozulacak ve Amerikan mahkemelerinde OPEC aleyhinde davalar açılabilir. Bu gelişmeler üzerine OPEC mart ayında yaptığı açıklamalarda ABD'yi ikaz etti ve Amerikan Hükümeti'nin OPEC'e dava açmayı mümkün kılması hâlinde ABD kaya petrolünün OPEC tarafından hedef alınacağı ifade edildi.

Mevcut tabloda Amerikan petrol lobileri de ikiye ayrılmış durumda. ABD'li fosil petrol üreticileri NOPEC teklifine karşı görüş bildirirken kaya petrol üreticileri farklı düşünüyor. Buna karşılık OPEC de Amerikan sermayedarlara sert bir dille mesajlar veriyor. Kaldı ki eğer ABD NOPEC taslağını kabul ederse OPEC'in arzı artırıp petrol fiyatlarını kırarak Amerikan kaya petrolü sektörüne darbe vuracağı tehdidi, aynı zamanda

Amerikan finansörlere yönelik bir meydan okuma anlamına da geliyor. Ayrıca ABD'nin NOPEC hamlesine İngilizlerden de sert bir itirazın gelmesi, akıllara bir zamanların İngiliz-Amerikan petrol rekabetini getiriyor. Küresel İngiliz enerji devi *BP*'nin CEO'su, açık bir dille Trump'a petrol piyasasında düzeni bozacak hamlelerden uzak durmasını tavsiye etti. Ayrıca İran Petrol Bakanı B. Namdar Zangene'nin, ABD baskılarının OPEC'i tehdit ettiği ancak İran'ın teşkilattan ayrılmayacağı yönündeki ifadeleri de OPEC yanlısı lobilerce gündemde tutuluyor. Kısacası, ABD-İran restleşmesinde neredeyse Suudi Arabistan dâhil bütün petrol lobilerinin Beyaz Saray'da etkili görünen Amerikan çıkar gruplarıyla karşı karşıya geldiği söylenebilir.

2018'den sonra OPEC'in petrol arzını kısması bir ölçüde ABD'deki üreticilerin çıkarına olmuştu. OPEC ülkeleri ile Rusya ve diğer bazı petrol üreticisi ülkeler, Ocak 2019'da yaptıkları anlaşmayla yılın ilk yarısında petrol üretimini düşürme konusunda anlaştılar. Anlaşmanın hedefi, depolarda biriken ve piyasa düzeninin bozulmasına yol açan stokçuluğu önlemektir. Ancak bu ülkelerin haziran ayından itibaren arzı yeniden yükseltip yükseltmeyecekleri ABD'nin sert hamlelerine bağlı görünüyor.

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (*Organisation for Economic Co-operation and Development/OECD*) üyesi ülkeler, fiyatların kırıldığı dönemleri stok yaparak değerlendiriyorlar. ABD ve Rusya, 2019'un ikinci yarısında petrol arzının artırılmasından yana açıklama yaparken OPEC'in fiilî lideri Suudi Arabistan ise stokçuluktan ve petrol fiyatlarının düşmesine yol açacak olan bu talepten endişe duyuyor. Haziran ayında yapılacak olan OPEC toplantısının gündemi, Suudi Arabistan'ın ABD ve Rusya'nın talepleriyle aynı çizgide hareket edip etmeyeceği ve İran ile Venezuela üzerindeki ABD baskısına bağlı olarak belirlenecek gibi görünüyor. OPEC ülkeleri, ABD-Çin rekabetinden de etkileniyorlar. Zira modern dönemde küresel ticaret fosil kaynaklardan elde edilen enerji sarfiyatıyla yürüdüğü için, ABD

ile Çin arasında başlayan yeni küresel rekabette önde gelen enerji kaynaklarından petrolün arz-talep dengesi ve bu dengede kilit rol oynama kapasitesi bulunan ülkelerin stratejik konumları öne çıkıyor. Son yıllarda Brezilya, Venezuela ve İran (potansiyel olarak da Sudan) gibi petrol üretimi noktasında dünyanın ilk 10 ülkesi arasında yer alan ülkelerde yaşanan darbeler ve darbe teşebbüslerinin küresel ticaretteki bu rüzgârla doğrudan alakalı olduğunu söylemek mümkün. Venezuela ve Sudan, ilk 10'da yer alacak kadar petrol satımları da bu konudaki potansiyelleri belli ülkeler. ABD Enerji Bilgi İdaresi Başkanlığı'na (*U.S. Energy Information Administration/EIA*) göre, 2018'de dünya petrol sarfiyatında küresel piyasanın beşte birini tüketen ABD'yi %13 tüketim ile Çin takip ediyor. Çin'in enerji tedarikinde İran ve Sudan gibi ülkelerle uzun vadeli iş birliği planladığı da biliniyor.

Güney Sudan'ın petrol arzı Hartum'dan kontrol ediliyor ancak Hartum'da halkı sakinleştirip yeni bir dönem başlatmak için bu ülkeye dışarıdan tahsis edilmesi gereken finansal kalkınma desteği küresel rekabete bağlı; İran'ın arzı ise Tahran ile varılacak anlaşmaya göre belirlenecek. Ayrıca Suudi arzı ve bölgenin geleceğinin Riyad'da yeni bir dönemin başlamasıyla mümkün olduğu görülüyor. Brezilya da dünyanın en büyük ilk 10 üreticisi arasına girmeden önce iç siyasette ciddi sorunlarla karşılaşmıştı. Bu ülkelerin her birinde halkın önemli bir kesimi rejimden veya iktidardan memnun olmadığı için ve bu ülkelerdeki siyaseti rantçılar kontrol ettikleri için ciddi sosyoekonomik problemler yaşanıyor. Ancak bu ülkeler aynı zamanda küresel enerji güvenliğinde (yani fosil kaynakların arzı ve fiyat belirlemede) aktör hâline geldikleri için bu

durum -iç meselelerle dış baskılar birleşerek- buralarda darbeler veya darbe teşebbüslerine yol açıyor.

Son birkaç yıldır İngiltere'nin AB'den çekilme müzakereleri AB gündemini meşgul ederken, ABD-AB-Ortadoğu-Çin hattı üzerinde anlaşmalar iptal edilmiş ve büyük ihtilaflar nüksetmeye başlamıştır. İran anlaşmasının yeniden tartışmaya açılması, ABD ile Çin arasındaki (Çin lehinde) yüz milyarlarca dolarlık ticaret açığı sebebiyle soğuk savaş rüzgârları estirilmesi, İran ve Venezuela petrol arzının kısılması, ABD'nin İklim Anlaşması'ndan çekileceğini ilan etmesi ve nihayetinde Washington'un OPEC'i baskı altına alan adımlar atması, bu noktada birbirini takip eden dikkat çekici küresel gelişmelerin tezahürleridir.

Amerikan kaya petrolü ve Doğu Akdeniz ile Basra Körfezi'ndeki zengin gaz yatakları, ABD'li çıkar gruplarıyla OPEC arasındaki restleşmenin seyrinde belirleyici olabilir. Böylece Bilderberg Toplantıları'nda geleceği sorgulanan ABD'nin küresel hâkimiyet sınırları, Çin'in yükseliş potansiyeliyle birlikte değerlendirildiğinde enerji güvenliği için petrol ve gaz üreten ülkelerin jeopolitik kıymetleri daha da artmaktadır. Bunlar içinde bir kartel oluşturan OPEC, Soğuk Savaş öncesinde yaşanan İngiliz-Amerikan petrol rekabetinin Batı ittifakında tezahür etmesini önlemek ve petrol üreten ülkelerle iş birliğini geliştirmek üzere kurulmuş küresel bir yapıdır. Dolayısıyla teşkilatın geleceği, her ne kadar Çin'in yükselişi karşısında güncellenmek istense de bu sadece belli bir Amerikan çıkar grubuna göre değil, kurucu stratejinin aktörleri arasındaki ilişkiye de bağlı olacaktır.